

POPEVKA OD SVILOJEVIĆA

(iz ostavštine Petra Zrinskog)

Petar Zrinski bio je književnik — njegov život postao je temom književnosti. Kobi junaka iz njegova književnog djela odazvala se poslije kob njegova vlastitog života. Zrinski je sačuvao budućim naraštajima tekst jedne izvanredne narodne pjesme — da bi poslije i sam postao likom opjevanim u narodnoj pjesmi.

Sve te koincidencije imaju svoje duboke uzroke. Zrinski — skupljač narodnih pjesama i ujedno pjesnik djelomice inspiriran njima, a s druge strane Zrinski — junak narodnih pjesama mogao je proisteći iz onoga složenog i prijelomnog našega 17. stoljeća u kojemu je on bio sudionik kulture i obrazovanja evropskog svoga vremena, zabavljen, uz ostalo, lijepom knjigom, a u isti je mah i sam još uvijek bio zahvaćen epskim životom, junačkim bojovima slično tradicionalnim junacima. Iz ove je dvojnosti potekao književnik i skupljač pjesama, s jedne strane, i njihov opjevani junak, s druge strane.

Navest ću jednu epizodu iz njegova života:

»Ljeti 1663. provali on duboko u tursku zemlju, gdje je popalio više utvrda te se dobio bogatoga plijena. Plijen je poslao naprijed s glavnom četom od 1200 momaka, a sam je zaostao u dušmanskom kraju s trista konjanika. No na povratku (početkom augusta) zakrči mu kod Rakovice između Slunja i Drežnika put turska četa od 1300 ljudi pod vodstvom krupskog kapetana Deli paše Badanjkovića, koji Petra Zrinskog pozove na dvoboj. Petar primi poziv; megdandžije stadoše među obje vojske, te se pobiše. Paša navalio kopljem velikim bijesom na Petra, no taj ga je sa svoga konja, još prije nego li je koplje promašilo, ustrijelio. Kad to vidješe ostali Turci, uplašiše se utoliko, da su stali bježati, ali Petar za njima; do dvjesta ih sasiječe, a stotinu zarobi, pa se onda s pašinom glavom i robljem vrati u Karlovac.«¹

Kao što vidimo — epizoda bi bila dostojna prikaza u kakvoj junačkoj deseteračkoj epskoj pjesmi. Iz te iste 1663. godine potječe zapis P o-

1) Ferdo Šišić, *Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine*. Objavljeno u zborniku »Posljednji Zrinski i Frankopani, izd. Matica hrvatska, Zagreb b.g., str. 23.

pevke od Svilojevića, izvanredne bugarštica, drukčije od deseteračke epike i drukčije od potencijalne, nepostojeće deseteračke epske pjesme o megdanu Petra Zrinskog, ali ipak, ujedno, ta *Popevka* bar tematski, svojim završnim dijelom podsjeća na megdan Petra Zrinskog, a i na tolike druge junačke megdane. Ne bi bilo isključeno da je njezin zapis — datiran baš te iste godine — bio u nekoj asocijativnoj vezi s tom epizodom.

Popevka glasi:

Ali side divojka misecu govoriti,
neboga divojka:
»Kaži meni, lipi misec, koj dohodiš z istoka,
jesi vidil Carigradu moga mlada Svilojevića,
zaručnika moga?
Je li i sad (u) životu, a da su ga izgubili?«
Ali side jasan misec toj divojki govoriti,
zaručnici mladi:
»Jesam vidil pred včerom u lipomu Carigradu,
i hoću ti istinu nut', divojka, kazivati,
gizdava divojko!
Tako mi se ne mrčati kako istinu kazivati:
Car je činil preda se nut' junaka dozivati,
car sileni turski,
tere side govoriti mladomu Svilojeviću:
'Da imaš mi istinu, Svilojević, kazivati,
moj sužnju nevoljni,
što te hoću zmožan car ja sadahna opitati.'
Ali nasta Svilojević silnu caru govoriti,
caru čestitomu:
Tako mi se gvožđa moga i nevolje oprostiti,
hoću ti ja istinu, gospodine, kazivati,
moj sileni care!
Ali nasta sileni car sužnju svome govoreti:
'Koj (je) ono junak bio side brade do pojasa,
sužnju moj nevoljni,
koj Turaka pobijaše buzdohanom šestoperom,
tere vojsku pobijaše, i nitko mur suprot štaše
kaurinu jednu?'
Ali nasta Svilojević caru zmožnu govoriti:
'Ono biše delija, koj Turaka ubijaše
s mojim buzdohanom,
side brade do pojasa Kraljeviću vitez Marko.'
'A on junak koj biše koj kopijem obaraše
vitezove moje,
tabor moj progario, i brki mu do ramena?'
'Ono junak bijaše Sekula sestričiću,
junak jedan vrli,
brke imal do ramena, kopjem Turak prometival.'

'An on junak gdo biše mlado momče golom sabljom
 na duratom jednom,
 prik tabora moga prošal sikuć ljuto mojih Turak,
 bil došal do šatora na viteškim konjem,
 jedno mlado momče,
 kod šatora rasikao konopce šatorove,
 i ja sam se kumaj maknul da ni me je posikao
 mene gospodina?'

Ali side Svilojević caru svomu govoreti:
 'Ono sam ti glavom mojom na medanu,
 moj čestiti care,
 u rukah ti britka sablja, a na zemlji glava moja,
 ono sam ja Svilojević golom sabljom prohodio
 prik tabora tvoga.

I još jesam konopce kod šatora prosikao,
 i da bi se ne bil maknul ispod britke sablje moje
 moj čestiti care,
 bil bi tebe ja rasikal pred tvojimi delijami.'

Ali side car sileni sužnju svomu govoriti,
 sužnju nevoljnomu:

'Kojum smrtjom hoćeš ginut, izberi si najvoljenju?'

Tere side Svilojević caru zmožnu govoriti,
 caru čestitomu:

'Sabljom sam se hranio, od sablje ću i umriti:
 čini mene posaditi na mojega dobra konja,
 moj čestiti care,
 sablju moju da pripašu a naopak ruke svežu,
 ter me čini s janičari na medanak izvoditi,
 Da junaci među sobom zavezana da me gube.'
 moj sileni care!

Zapovidal car delijam tri stotine janičarom,
 Turkom vitezovom,
 da imaju junaka pod oružjem pogubiti.

I kad Turci vođahu zavezana sužnja mlada,
 jedno mlado momče,
 ali nasta jedan Turčin nut ostalim govoreti:

'Što hoćemo zavezana kaurina pogubiti,
 mlada Svilojevića,
 što bi nam se špotovali i ostali vitezovi?'

Ali sidu prosta činit i ruke mu odvezati
 mladu Svilojeviću.

Britku sablju izmače, konjica pothodi,
 mnogo Turak posiče nut careve delije,
 janičare Turke,
 tere junak dovede na busiju Kraljevića,
 vsi Turci mi izginohu, neg' jednoga propuščahu
 ranjena junaka,
 koji k caru glas odnosi kak su sužnja izgubili!«

Pjesma podsjeća na životni udes Petra Zrinskog mnogo dublje od opisa samoga završnog megdana. Sadržaj te jedine narodne pjesme sačuvane među spisima Zrinskog povezan je s njegovim životom egzistencijalno. Svilojević, zarobljen u carevoj tamnici, odgovara caru na pitanja o tome kako mu se nekoć, još slobodan, suprotstavljao — i zato je sada osuđen na smrt... To što se u pjesmi Svilojević ipak oslobodi a Zrinski se nije oslobodio, stara je i neuništiva suprotnost među zbiljom i pjesmom, javom i snom.

Zapis *Popevke* od Svilojevića nije bio proročki čin, a niti je on nastao u doba tamnovanja Petra Zrinskog u Leopoldovoj tamnici; podudarnost je tada bila slučajna. No poslije trista godina podudarnost situacije u pjesmi, koju je Zrinski nama prenio, s posljednjim danima njegova vlastita života poprimila je za nas gotovo simboličan smisao.

Podaci o zapisu *Popevke* oskudni su i ostavljaju slobodan prostor domišljanjima.

Popevku od Svilojevića objavio je — pod istim naslovom — po prvi put Franjo Miklošič god. 1851. u zborniku *Slavische Bibliothek*.² Tekst je objavljen u proznoj formi s jedinim podatkom da je zabilježen god. 1663. Zrinski nije bio spomenut. Miklošič ponovo objavljuje taj tekst — ovaj put pod naslovom Svilojević — god. 1870. u svojoj poznatoj zbirci bugarštica *Die Volksepik der Kroaten*.³ Pjesma je ovaj put, kao i ostali tekstovi u zbirci, grafički sredena u formi bugarštičkog stiha. U uvodu je Miklošič ponovio da je pjesma zapisana godine 1663, i to »vjerojatno rukom Petra Zrinskog«, što on iznova potvrđuje u napomeni uz sam tekst govoreći o »zapisu koji potječe iz godine 1663. vjerojatno od ruke Petra Zrinskog pogubljenog 1671; zapis je jamačno pripadao obiteljskom arhivu u Čakovcu«. Miklošič pretpostavlja da je »Zrinski mogao pjesmu pribilježiti u svome rodnom kraju južno od Siska, gdje stoje ruševine dvorca Zrinja, ili na području svoga kasnijeg djelovanja u Hrvatskom primorju«. Miklošič, dakle, triput ponavlja godinu zapisa ne dovodeći je ni časa u sumnju, pa bi tom njegovu navodu trebalo vjerovati premda nije obrazložen. Očito je ta godina bila navedena na samom rukopisu. Drugo pitanje, koje nas ponajviše zanima, je li Zrinski osobno zapisao pjesmu, ili ju je on samo sačuvao, ostaje pretpostavkom za nas podjednako onako kao što je to bila i pretpostavka Miklošičeva.

Miklošič objašnjava i razlog zbog kojega je *Popevku* prvi put bio objavio u proznoj formi: »Nisam tada prepoznao metar, a vjerojatno mi ni sada ne bi bio jasan, da mi dubrovački rukopis nije predočio veći broj

2) *Slavische Bibliothek oder beiträge zur slavischen Philologie und geschichte* herausgegeben von Fr. Miklosich, Erster Band, Wien 1851, 259—260: *Popevka od Svilojevića*. Aufgezeichnet 1663, mitgetheilt vom herausgeber. (Početna su slova prema originalu.)

3) *Beiträge zur Kenntnis der slavischen Volkspoesie, I. Die Volksepik der Kroaten*, von Dr. Franz v. Miklosich. »Denkschriften der Philosophisch — historischen Classe der Kais. Akademie der Wissenschaften«, Bd. XIX, Wien 1870, str. 15—17, pjesma br. 4. (Poseban otisak).

4) *Ibid.*, str. 1 i 17.

pjesama spjevanih u tom istom metru(. . .)«.⁵ Valja znati da u to vrijeme, naime, bugarštice kao oblik pjesama nisu još bile za znanost otkrivene — premda su već bila objavljena tri danas slavna teksta u djelima Hektovića i Barakovića — i da upravo Miklošiču, kao i Bogišiću, pripada zasluga za to što su pred javnost prvi iznijeli bugarštice kao poseban i u to doba već izumrli oblik narodnih pjesama. Prema proznoj formi prvog objavljenja Popevke pretpostavljam da je i sam izvorni zapis vjerojatno imao prozni oblik, iako je u isti mah vjerno reproducirao osnovni tekst bugarštičkog stiha, što se razabire usporedbom prve i druge Miklošičeve publikacije te pjesme.

Poslije Miklošiča objavio je Popevku Bogišić u svojoj poznatoj zbirci, ovaj put pod naslovom Popijevka od Svilojevića (no naziva je i Popjevkom o Svilojeviću i Popevkom).⁶ (Pjesma se i nadalje objavljivala s izmijenjenim oblikom naslova, npr. u Delorka kao Popivka od Svilojevića.) O podrijetlu zapisa iznio je Bogišić, prema saopćenju J. Fiedlera, »činovnika u pridvornom i tajnome arhivu u Beču«, da je Fiedler u istom arhivu našao Popevku »među aktima i spisima Petra Zrinjskog« te da je predao rukopis Miklošiču, ali »po kazivanju istoga g. Fiedlera rukopis se poslije nekako izgubi«. Bogišić spominje da je Popevka prvi put bila objavljena prozom, no ne navodi Miklošičevo obrazloženje, pa proizlazi kao da je taj postupak bio samovoljan, hirovit. Uz to Bogišić nije primijetio da Miklošić razlikuje godinu zapisa, kao pouzdanu, od svoje pretpostavke da bi zapisivač mogao biti sam Petar Zrinski.⁷

Ova se Bogišičeva sitna pomicanja fakata čine beznačajnima, no evo do čega dalje vode: Miroslav Pantić, povodeći se za Bogišićem i pošavši korak dalje, tvrdi da je pjesmu Miklošić prvi put štampao »veoma rdavo«, a drugi put ipak »daleko bolje«.

Čemu ovo superiorno dijeljenje ocjena Miklošiču iz naše stogodišnje distance — kad znamo da je original pjesme izgubljen a pri Pantićevu ocjenjivanju nije vldjiva usporedba bar onih dviju objavljenih redakcija teksta u Miklošičevu izdanju.⁸ Neprecizna Bogišičeva formulacija ko-

5) *Ibid.*, str. 17.

6) *Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa*. Sabrao i na svijet izdao V. Bogišić, knj. I, Biograd 1878, str. 120—122, br. 46 (v. i str. VII i str. 122 predgovora).

7) *Hrvatske narodne balade i romance*, uredio Olinko Delorko, Zagreb 1951, br. 93. — *Narodne epske pjesme*, I. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 24, Zagreb 1964, br. 9.

8) Bogišić, o. c., predgovor, str. 125—126.

9) *V. Narodne pesme u zapisima XV — XVIII veka*, Antologija. Izbor i predgovor dr Miroslav Pantić, Beograd 1964, str. 267.

Pantić — koji zna da je Miklošić objavio pjesmu »veoma rdavo« — nije konultirao Miklošičev tekst, nego se držao Bogišičeva publiciranog teksta; ponovio je automatski Bogišičeva ispravljanja Miklošiča kao i Bogišičeve nehotične pogreške, pa čak i one (izuzevši jednu) što ih je Bogišić na kraju svoje knjige (na str. 416) bio sam ispravio. Pantić je dodao i neke vlastite ispravke Miklošičeva teksta.

Pantić navodi pretežno prema Bogišiću: v Carigradu (prema originalu treba: Carigradu), u životu (original: životu), ali nasta silen car sužnju svomu govoriti (original: sileni, govoreti — što je u Bogišiča ispravno), koji ono junak bio side brade do pojasa (original: koj' ono junak bio), buzdohanom i šestoperom (i je dodao Pantić), delija koji (original: koj'), s svojim buzdohanom (original: s mojim), kopjem

jom se pobuđuje sumnja o godini zapisa *Popevke* potakla je Pantića, inače akribična učenjaka, na vlastitu slobodu u domišljanjima o vremenu, mjestu i okolnostima pisanja *Popevke* pa i o njezinu autorstvu, kada postavlja sugestivno pitanje bez odgovora: »da li ju je odista pribeležio — ili prepisao — junački vitez? da li je on to uistinu učinio 1663. godine? ili je, možda, on njene redove ispisivao braneći se od sumornih misli i u iščekivanju strašnoga časa, kada se bio oprostio svake nade i kada je smrt već sigurno stajala pred vratima tamnice?«¹⁰

Ovome retorički postavljenom pitanju proturječi Miklošičeva tvrdnja o godini zapisa, kao i njegova pretpostavka da je zapis pripadao obiteljskom arhivu Zrinskoga u Čakovcu (a znamo da je car Leopold dao dopremiti u Beč spise Zrinskih i Frankopana iz svih njihovih gradova i posjeda). Nije ni psihološki uvjerljivo a niti je u skladu s književnim djelom Petra Zrinskog naslućivanje da bi on sam u tamnici bio »ispisivao redove« *Popevke*, koja daleko nadilazi njegove književne stvaralačke mogućnosti.

Da je *Popevku* napisao Petar Zrinski — značilo bi da ona ne pripada tradicijskoj usmenoj književnosti, značilo bi da je i ostale bugarštice, sa svim njihovim izrazitim tradicijskim stilskim i motivskim osobinama, mogao napisati u samoći, za sebe, koji literat. Ujedno bi to značilo da jedini zapis bugarštice koji potječe iz unutrašnjih, gornjih hrvatskih krajeva, za razliku od svih ostalih što potječu s obalnog područja, prestaje postojati kao direktno, autentično i cjelovito svjedočanstvo o pro-

Turke prometival (original: Turak), caru svomu govoriti (u Bogišića je ispravno: govoreti), u rukuh (original: u rukah), kojom smrtjom (original: kojom smrtjom), tere ide Svilojević (original: side), a naopak ruke zvežu (original: svežu), i kad Turci vidijahu (original: vodjahu), nut ostalim govoriti (u Bogišića je ispravno: govoreti), izginahu (original: izginohu).

Ove su izmjene nastale dijelom kao nehotična omaška (kojom se mjestimice bitnije mijenja smisao: vidjeti — voditi), a dijelom pokušavaju ispraviti tekst — ali se pri tom očitovalo nedovoljno poznavanje dijalekta, kao i nedosljednost. Bilo bi bolje da Bogišić nije izvršio veći dio tih izmjena, no u njegovu pionirskom radu teško je očekivati akribičnost po našim današnjim mjerilima. Teže je Pantićevo ogrešenje: ponovio je tuđe (Bogišićeve) pogreške i uz to meritorno sudio o tuđem (Miklošičevu) radu koji mu nije poznat (a da mu jest poznat, ne bi ponovio Bogišićeve pogrešne ispravke).

Pri usporedbi prve i druge redakcije Miklošičeva teksta vidi se da je Miklošić ispravio neke pojedinosti svoga prvog čitanja, u kojemu je bilo nekoliko znatnih pogrešaka (no ne bih se ipak usudila taj prvi tekst nazvati »veoma rdavim« — i zbog zahvalnosti Miklošiću za to što je upravo njegovom zaslugom *Popevka* uopće došla do nas, i zbog našeg nepoznavanja izvornoga rukopisa i mogućih tegoba pri njegovu čitanju).

Miklošičevi ispravci bili su ovi: kaži (prije: ka si), što te (s tole), nevolje (nekolje), nitko mur (nitkomur), s mojim (se mojim), Kraljeviću vitez Marko (Kraljević vitez Marko), kopjem (kopijem), an on (a on), konopce šatorove (konopce šatorova), smrtjom (smrtijom), od sablje ću i umriti (od sablje će i umriti), svežu (zvežu), s janičari (z janičari), špotovali (spotovali), mu izginohu (mi izginohu), koji k caru (koj k caru).

Pri drugom publiciranju Miklošić je, kako već rekosmo, izmijenio naslov pjesmi. Držim da prvi, dijalektalni naslov *Popevka od Svilojevića* odgovara izvornom rukopisu.

10) Pantić o. c., str. 66.

storima na kojima su bugarštice živjele u tradicijskome usmenom prenošenju. (Istina je da ima drugih djelomičnih ili posrednih indikatora o tome da su u sjevernoj Hrvatskoj bugarštice bile rasprostranjene već od 16. st. — o čemu svjedoči, npr., postojanje bugarštičkih tema i stihova među Gradišćanskim Hrvatima, ili, s druge strane, navođenje pojedinih bugarštičkih stihova u djelima Jurja Križanića¹¹ — ali te indikacije ipak zaostaju iza cjelovite pjesme o Svilojeviću zapisane u 17. stoljeću u sjevernoj Hrvatskoj.)

Popevka od Svilojevića tipična je pjesma-bugarštica te sadrži i njezin karakterističan dugi stih s pripjevom i motiviku i povijesne sadržaje, usklađene s mnogim drugim bugaršticama zapisanim u Dalmaciji, i osebujna bugarštička stilska obilježja, no za razliku od ostalih tekstova jezik joj je uz čakavštinu i štokavštinu proniknut i elementom kajkavštine.

Njezin junak Mihajlo Svilojević susreće se u većem broju drugih bugarštica, najčešće u društvu sa Sibirjanin-Jankom i njegovim nećakom Sekulom, a nešto rjeđe nalazimo ga i u deseteračkim pjesmama.¹²

Povijesni prototipovi Svilojevića, Janka i Sekula bili su, kao što je poznato, i u životu suvremenici i predstavljali su značajne ugarske ličnosti 15. stoljeća što su se istakle u bojevima s Turcima. Svilojević je povijesni Mihajlo Szilágyi, ujak kralja Matijaša Korvina a šurjak Matijaševa oca Janka Hunjadija, odnosno u pjesmi Sibirjanin Janka; Sekul (Szekely) bio je, kao i u pjesmi, zaista rođak Jankov.¹³

Bugarštica o ropstvu Svilojevićevu ima realnu povijesnu podlogu. Szilágyi-Svilojević bijaše istaknut feudalac i ratnik, po Maretiću bio je »čovjek vrlo neobuzdan, silovit i krvoločan¹⁴, dičio se titulom »grof bištrički, upravitelj Erdelja, ban mačvanski i vrhovni kapetan donjih kra-

11) Vidi o tome: Milovan Gavazzi, *Dva motiva iz narodne poezije Gradišćanskih Hrvata*. »Zbornik radova Filozofskog fakulteta«, knj. 1, Zagreb 1951, str. 203—220 (= *Usmena književnost*. Izbor studija i ogleda, priredila M. Bošković-Stulli, Zagreb 1971, str. 113—129); M. Bošković-Stulli, *Balada o Marku Kraljeviću i bratu mu Andrijašu*. »Zbornik radova o Petru Hektoroviću«, Zagreb 1970, str. 182—199 (= »Croatica«, I, Zagreb 1970, sv. 1, str. 89—109); Vatroslav Jagić, *Grada za slovinšku narodnu poeziju*. »Rad«, JAZU, knj. 37, Zagreb 1876, str. 119; Bogišić, o. c., predgovor, str. 70.

12) Svilojević se spominje u bugaršticama Bogišićeve zbirke br. 10, 20, 21, 23, 25, 26 i 29 (katkada s nepotpunim imenom, npr. ban Mihail) i u bugarštici što ju je objavio A. Pavić u »Radu«, JAZU, knj. 47, 1879, str. 93—98 (crni ban Mihajil). Gundulić navodi Svilojevića u *Osmanu* među imenima ostalih epskih junaka, Palmotić ga spominje u pjesmi *Glasovi i hvale* (v. Jagić, *Grada...*, str. 128—131).

Svilojević je poznat i deseteračkoj epskoj pjesmi: Pantić, o. c., str. 232—234 (Svionić Mijalho — zapis Đura Ferića); *Hrvatske narodne pjesme*, knj. II, 1897, br. 44 (ban Svilajin) i str. 417 (Svilatin); Baldo Glavić, *Narodne pjesme iz Dalmacije*. Rkp. Odbora za narodni život i običaje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, sign. MH 179, sv. XVII, pjesma br. 52 (Pavle Svilajević) i sv. LXXXVIII, pjesma br. 255 (ban Svilojević).

13) Opsežna studija o povijesnoj ličnosti Szilágyija: Aleksije A. Olesnicki, *Mihajlo Szilágyi i srpska despotija*. »Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti«, knj. 276, Zagreb 1943, str. 1—182. (Jagić spominje jedan povijesni izvor o Svilojeviću koji se ne navodi u raspravi Olesnickoga: Georgius Sirmiensis, *Epistola de perdicione regni Hungarorum*, cap. 6; v. Jagić, *Grada...*, str. 130).

14) Tomo Maretić, *Naša narodna epika*, 2. izd., Beograd 1966, str. 228.

jeva Ungarije.¹⁵ Sudjelovao je u boju na Kosovu god. 1448, gdje je Szilágyi (Sekul) poginuo. Hunjadi (Sibinjanin Janko) uspio je pobjeći, a Szilágyi je zajedno sa svojim bratom pao u tursko sužanjstvo; no Murat II pustio ga je na slobodu. Drugom zgodom zaslužnjio je Szilagyija njegov nećak kralj Matijaš i osudio na smrt, ali se on oslobodi tamnice uz pomoć lukavštine svoga kuhara.¹⁶

Godine 1456. brani Szilágyi Beograd od premoćne turske vojske sultana Mehmeda. U posljednjem času stignu mu u pomoć Janko Hunjadi i Ivan Kapistran i protjeraju Turke, tom zgodom »sultan bude ranjen, voj-ska mu premožena, u bijeg nagnana«.¹⁷

Kraj života bijaše Szilagyiju tragičan slično kao Zrinskom. Krenuvši u velike pohode protiv Turaka da im otme pokorenu srpsku despotovinu, doživi u jednom boju blizu Dunava god. 1460. neočekivan katastrofalni poraz od akindžijskog subaše Ali-bega Mihaloglija, bude zarobljen, otpremljen u Carigrad i ondje »okrutno smaknut tri dana poslije drugih zarobljenika jer ga je 'kralj turski' ostavio u životu duže nego druge zato da bi od njega na sve načine doznao kako bi mogao uzeti Biograd.«¹⁸

Popevka od Svilojevića nadahnut je Szilagyijevim povijesnim tamnovanjem u Carigradu i njegovim pogubljenjem, no ne dopustivši da junak zaglavi u pjesmi onako kao u životu, već ga pjesma čudnesno junački oslobađa; pri tom su mogla kao poticaj djelovati i sjećanja na prijašnje epizode iz Szilagyijeva života — kada ga je Murat pustio iz ropstva, ili kad se on sam riješio Matijaševe tamnice; ispitivanje sultanovo o tri čudna junaka u boju, u kojemu je i sam sultan gotovo bio poginuo, povezuje se sa sjećanjem na sultanov poraz što ga je bio doživio od Szilagyija pod Beogradom.¹⁹

---

15) Vjekoslav Klaić, *Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, sv. 2, dio 3, Zagreb 1904, str. 25.

16) Olesnicki, o. c., str. 22 i 31—32.

17) Armin Pavić, *Dvije stare hrvatske narodne pjesme*. »Rad«, JAZU, knj. 47, Zagreb 1879, str. 110. — Vidi i: Olesnicki, o. c., str. 113.

18) Olesnicki o. c., str. 113; v. i str. 178. Ali-beg Mihaloglu značajna je ličnost za našu narodnu poeziju: on je, naime, djelomice bio povijesni prototip znamenitome muslimanskom epskom junaku Đerđelez Aliji (koji je nastao dijelom po njegovu imenu a dijelom prema imenu turskog junaka, derviša i pehlivana Gerz-Eljasa, koga je pogubio ban Mirko Derenčin). Vidi o tome: A. Olesnicki, *Tko je zapravo bio Đerđelez Alija?* »Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena«, knj. 29, sv. 1, Zagreb 1933, str. 18—37 i Isti, *Još o ličnosti Đerđelez Alije*; »Zbornik...«, knj. 29, sv. 2, 1934, str. 20—55.

19) Po Soerensenovu mišljenju Popevka je »zapisana na papir na mjestu svog postanka« a tematski se odnosi na kosovski boj iz god. 1448, u kojem je Szilágyi bio po prvi put zarobljen (Asmus Soerensen, *Beitrag zur Geschichte der Entwicklung der serbischen Helden-dichtung*. »Archiv für slavische Philologie«, Bd. 15, 1893, str. 23). Armin Pavić, koji je dvaput o tome pisao, povezuje Popevku s nekoliko događaja iz Szilagyijeva života: Popevka prikazuje njegovo zarobljavanje i smrtnu osudu god. 1460, a u odgovorima caru kazuje Svilojević o kosovskom boju iz 1448. (Armin Pavić, *Narodne pjesme o boju na Kosovu godine 1389*, Zagreb 1877, str. 8), odnosno: u odgovorima caru Svilojević — zarobljen 1460 — kazuje o boju pod Beogradom iz godine 1456, dok je iz kosovskog boja preuzeto samo Sekulino ime (Pavić, o. c., »Rad«, 47, str. 112). Ovo posljednje tumačenje vrlo je uvjerljivo jer su u pjesmi zaista uočljivi tragovi povijesnih događaja — kada je Szilágyi zarobljen i osuđen na smrt, kao i onog prijašnjega u kojemu je pod Beogradom potukao cara.

Pjesma je sva stilizirana, sva izgrađena u tradicionalnim formulama, očito na podlozi i nekih prijašnjih srodnih pjesama. No utoliko više impresionira okolnost što se jezgra prilično adekvatnog premda preobraženoga povijesnog sadržaja može iz te pjesme pouzdano razabrati, pa time odnos između realnoga povijesnog sadržaja narodne pjesme i tradicijskog modela, u koji taj sadržaj urađuje, dobiva svoje naročito značenje. Kao da se i sami povijesni događaji transformiraju u modele stvorene usmenom pjesničkom tradicijom; pjesma napušta životnu konkretnost događaja, ona se distancira od ličnosti i ljudskih karaktera i stvara ih iznova prema potrebama svoje poetike i svojih unutrašnjih sadržaja.

Uz bugaršticu o Svilojeviću postoji nekoliko epskih deseteračkih pjesama koje pripomažu utvrđivanju kontinuiteta i rasprostiranja tog sižea. U našoj bugaršnici nalazimo uz Svilojevića kao junake što sudjeluju s njime u boju Kraljevića Marka i Sekulu sestričića, pri čemu je očito Marko naknadno istisnuo Sibirjanin-Janka (Janko je uz Szilagyija sudjelovao u boju pod Beogradom; osim toga, Sekula je u pjesmama po svojoj stalnoj funkciji uvijek Jankov sestričić pa je u pjesmi uz nj prvotno jamačno postojao Janko a ne Kraljević Marko).

O smjenjivanju povijesnih imena kroz razne varijante i o njihovoj prvotnosti ili sekundarnosti u pjesmama podosta su raspravljali dosadašnji istraživači nalazeći u tim činjenicama samima po sebi, kao i u traganju za povijesnom jezgrom pjesme, osnovni sadržaj svoga istraživanja. Njihovi rezultati ili bar više-manje uvjerljiva domišljanja nama su sada dragocjeni, ali ne više sami po sebi, nego zato što uz njihovu pomoć jasnije sagledavamo kako pjesme traju i funkcioniraju, što je u njima bitno i stabilno a što podliježe variranju. S tog ćemo aspekta ukratko razmotriti i novije deseteračke varijante naše pjesme.

U Bogišićevoj je zbirci, osim Popevke od Svilojevića, objavljena i deseteračka Pjesma cara Sulejmana (iz dubrovačkog rukopisa 18. st., koji obuhvaća i poznatu zbirku bugarštica).²⁰ U toj pjesmi zarobljeni Sekul odgovara caru Sulejmanu na pitanje o trima junacima što su čudesno haračili po carevoj vojsci — bijahu to, osim Sekula, Hrelja Bošnjani i Miloš Kobilović. Na sličan način kao u bugaršnici o Svilojeviću odgovara on caru kakvom smrću želi poginuti; sputane ruke, uz božju pomoć, same mu se razvežu, i on pobije sve Turke čudesnom snagom, poput Svilojevića. Pjesma ima podosta drugih pojedinosti što nisu u vezi s Popevkom od Svilojevića, i koje baš tim svojim udaljavanjem svjedoče o samostalnoj kreativnosti narodnih pjesama na putovima njihovih variranja. U samom osnovnom sižeu ime Sekulovo ukazuje na direktniju povezanost s Popevkom od Svilojevića, ali je ova pjesma očito prekrivena i slojem druge tradicije, one o kosovskom boju. Uz Sekula su se ovdje našli u pjesmi Miloš Kobilović i Hrelja Bošnjani, dok se Svilojević iz nje izgubio. Poznata je okolnost da u novijim deseteračkim epskim pjesmama povijesno starija junačka trojka Marko, Relja i Miloš istiskuje povijesno doduše noviju, ali ujedno po bugarštičkoj tradiciji pjesnički stariju trojku koju čine

20) Bogišić, o. c., br. 101.

Janko, Sekul i Svilojević; katkada ih potiskuje cjelovito, a katkada, kao u našim navedenim primjerima, samo parcijalno.²¹

Iz dubrovačke je okoline (iz Orašca u Dubrovačkom primorju) i pjesma iz rukopisne zbirke Balda Glavića²², donekle slična prethodnoj Bogišićevoj (u obje pjesme junak bude zarobljen kada je pošao donijeti vojsci vode), ali je ova Glavićeva pjesma Bogišićevu pjesnički mnogo nadvisila a po tipu je poprimila neke hajdučke crte. Junaci o kojima turški car ispituje uhvaćenog Sekula bijahu Senjanin Ivo, Sibirjanin Anko i sam Sekul. Sekul se oslobađa okova uz pomoć dubrovačkih zaštitnika: svetoga Vlaha, bijele vile i svete Petke, te pobije Turke. Sekul je bio uhvaćen jer nije poslušao savjet svoga ujaka Anka (Janka):

Al' ne nosi dragoga kamena
ni pred njime ti zahitaj vode,
jer će zasjat kano sunce žarko,
Turci tebe ugledati hoće,
ugledati i uhitit će te,
odvesti te caru čestitomu,
pa će care pogubiti tebe.

Sekul se uspio svladati da ne zahita grozničavu vodu, a ni onu vodu gdje se »crna krvca slijeva, crna krvca konjska i junačka«, ali nije odolilo da ne nosi dragoga kamena — pa je to zamalo platio glavom. Ovaj rafinirani smisao za raskoš, iskazan u Sekulovoj hazardnoj ljubavi prema dragome kamenu, pridonio je oblikovanju varijante kao samostalnoga pjesničkog djela, koja u isti mah u svojoj temi i kompoziciji, koliko se god mijenjala, čuva staru strukturnu osnovu identičnu s *P o p e v k o m o d S v i l o j e v i ć a*.

Spominjem, napokon, i poznatu varijantu pjesme iz Karadžićeve zbirke, u kojoj je car zaslužnjio Jurišića Janka, a junaci u boju (ovaj put kosovskome), o kojih junaštvu Janko pripovijeda caru, bili su Kraljević Marko, njegov sestrić Ognjan i sam Janko Jurišić (nastao vjerojatno stapanjem imena Sibirjanin Janka i Nikole Jurišića). Pjesmu je Vuku pripočeo neki trgovac Bosanac.²³

Jedna hajdučka pjesma iz Glavićeve zbirke, inače bliska po tipu krugu epskih pjesama o *Mijatu Tomiću*, *nagovješćuje* moguće tragove pjesama srodnih *P o p e v c i*; naslućujemo daleku srodnost po transformiranim imenima njezinih protagonista Janka Pibiranina i Mihata Sviralića, iza kojih se očito kriju Janko Sibirjanin i Mihajlo Svilojević. Siže je inače posve različit, ali pjesma sadrži i donekle srodnu epizodu o zarobljenome junaku kome drug odriješti ruke, pa njih dvojica sami pobiju trideset Turaka.²⁴

21) V. Dagmar Burkhart, *Untersuchungen zur Stratigraphie und Chronologie der südslavischen Volksepik*, München 1968, str. 20 i 233.

22) Rkp. Glavić (v. bilj. 12), sv. VIII, br. 21.

23) Vuk Stef. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, knj. II, izd. Prosveta, Beograd 1953, br. 51 (vidi i fragmentarni tekst br. 49, V).

24) Rkp. Glavić, sv. LXXXVII i LXXXVIII, br. 254.

Posebno bih naglasila srodnost *Popevke* s jednom »jačkom« Gradišćanskih Hrvata:

Pasal Đurđe konja na turačkoj međi,
na zlatnoj uzdici, na zlatnom strumenku.
Konjic se raspasal, junak mi je zaspal.²⁵

Turci zarobe usnulog Đurđa i dovedu ga paši. Đurđe odgovara na pašino pitanje kakvom smrću želi poginuti a zatim se oslobodi na jednak način kao junak u *Popevci* i u navedenim deseteračkim primjerima. Iz pjesme su izostala careva pitanja o trima junacima u boju, vjerojatno zato što pjesme na području Gradišća postepeno gube epska obilježja, ali se iz njezine cijele strukture razabire da su i ta pitanja nekoć pripadala tekstu. Ova je »jačka« posebno bliska *Popevci* — i po svome dvanaesteračkom stihu (što je sličniji bugarštici od deseterca) i po zgusnutoj baladnoj formi i po svojoj noti lirizma. Uz to ih povezuje i jedan poseban zajednički motiv: U *Popevci* Svilojević otpusti živa jednoga ranjenog turskog junaka da caru odnese glas »kak su sužnja izgubili«, a u »jački« također ranjeni Turčin moli Đurđa, doduše bez uspjeha, da ga pusti živa: »Ja te hoću falit po vsjoj turskoj međi«.

Sjetimo li se dosadašnjih istraživanja, posebice Gavazzijevih o odjecima bugarštica u usmenoj poeziji Gradišćanskih Hrvata te njegova zaključka odatle da su bugarštice što ih je u svojoj raspravi razmotrio »negdje u 16. stoljeću (odnosno njemu blizu prije ili poslije) morale biti raširene po narodu na dosta veliku teritoriju negdje od srednje Dalmacije do sjeverozapadne Hrvatske«²⁶ — razumjet ćemo da je i srodnost *Popevke* sa gradišćanskom »jačkom« o Đurđu važna kao svjedočanstvo o negdašnjem rasprostiranju bugarštica.

Spominjem i skupinu epskih pjesama što sam ih prikazala u svojoj raspravi *Pjesma o silnom čobaninu*; one su srodne *Popevci* po središnjoj epizodi, kada zarobljeni junak također odgovara pred turskim pašom ili carem, no za drugačije krivice. Sličnost te središnje situacije asocijativno je dovela do toga da i u nekim varijantama te pjesme junak bude osuđen na smrt i oslobodi se na jednak način kao Svilojević — premda je izvorna poanta u ovoj skupini pjesama drugačija: hvalisavi drski čobanin vlada se i pred carem tako drsko i slobodno da impresionira cara i car ga oslobodi.²⁷

U stručnoj literaturi o bugaršticama podosta je prostora posvećeno *Popevci* od Svilojevića, dijelom u traganju za njezinom povijesnom podlogom (što smo već razmotrili), a dijelom zbog njezina izu-

25) Fran Kurelac, *Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i željeznoj na Ugrih*, Zagreb 1871, br. 471 (v. i br. 456 i 498).

26) Gavazzi, o. c., str. 218; vidi i moju raspravu: *Balada o Marku Kraljeviću...* (navedenu u bilješci 11).

27) V. M. Bošković-Stulli, *Pjesma o silnom čobaninu*. »Rad IX-og Kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Mostaru i Trebinju 1962«, Sarajevo 1963, str. 231—238. (Članak se u iznova redigiranom obliku objavljuje u izboru mojih studija *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, izd. Mladost, Zagreb, u tisku).

zetnog položaja kao jedine bugarštice iz sjeverne Hrvatske, koja je baš zbog toga i jezično osebujna.

Poznato je mišljenje Franje Miklošiča po kojemu je deseterački metar epskih pjesama svojina srpskog naroda, dok dugi stih, tj. metar bugaršticâ pripada hrvatskoj epskoj poeziji.²⁸

On je to mišljenje iznio uzgred, pozvavši se na jezik pjesama; znajući da je Miklošič lučio jezik Hrvata i Srba prema čakavskoj ili štokavskoj pripadnosti, shvatit ćemo da je njegovo spomenuto mišljenje bilo isključivo i jednostrano.

Njegov je stav naišao na protivljenje. Više autora, među njima Soerensen, Jagić i drugi, držali su da su bugarštice čak pretežnijim dijelom srpske pjesme.

Svoje sam mišljenje o tome iznijela na drugome mjestu²⁹, a ponovit ću ovdje kratko da su, po mome shvaćanju, pjesme dugog stiha i dio njihovih poznatih motiva od starine vjerojatno živjeli u srpskoj sredini, ali su se ondje te pjesme izgubile i ne znamo, na žalost, kakve su bile; sačuvane bugarštice s područja Dalmacije, u onome obliku u kojemu su do nas došle, dio su hrvatske književnosti premda im je podrijetlo moglo biti djelomice srpsko.

Raspravljanje o pripadnosti bugarštica naročito se očitovalo oko *Popevke od Svilojevića* baš zbog njezina posebna položaja.

Jagić dopušta da je *Popevka* bila zabilježena u zavičaju Petra Zrinskog, ali tvrdi da je »pjesma najprije bila štokavski ispjevana, a onda od uskoka prenesena u kajkavsko područje, tako da je i u zapisu Petra Zrinjskoga sačuvala ovaj mixtum compositum«. ³⁰ (Jagić navodi primjere uočljivih čakavsko-štokavsko-kajkavskih mješavina u *Popevci*.) Dalje se Jagić poziva i na deseteračke pjesme iz Frankopanova *Gartlica*, »koje su isto tako zamišljene štokavski, ali su duljim životom među kajkavcima prihvatile neke izraze i oblike iz kajkavštine«. O temi *Popevke*, u kojoj su kao i u bezbrojnim drugim pjesmama opjevani »bojevi Južnih Slavena s Turcima pod vodstvom Ugarske kad je već državna samostalnost Srbije bila odavno pokopana«, primjećuje Jagić da ona »ne sadržava ništa specifično hrvatsko, ali ni ništa specifično srpsko«; u nastavku Jagić ipak tvrdi — zbog okolnosti što je u *Popevci* Janka vojvodu zamijenio Kraljević Marko, kao i zbog njezine dijalektalne izmiješanosti — da ova pjesma »nije bila daleko od kruga ideja čisto srpskog narodnog pjesništva«. ³¹

Soerensen, za razliku od Jagića, mišljenja je da *Popevka* »ikavskom jezičnom formom dokumentira svoje hrvatsko podrijetlo; zapisana je na papir na mjestu svog postanka (...)«; on primjećuje i srodnost *Popevke* s već spomenutim Kurelčevim »jačkama« kao potvr-

28) Miklošič, o. c., (v. bilj. 3), str. 1—2.

29) U raspravi: *Marko Kraljević i brat mu Andrijaš* (v. bilj. 11).

30) *Južnoslavenska narodna epika u prošlosti*. Objavljeno u knjizi: Vatroslav Jagić, *Rasprave, članci i sjećanja*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 43, Zagreb 1963, str. 269.

31) *Ibid.*, str. 270.

du za povezanost s hrvatskom tradicijom, ali i za njega je u toj pjesmi riječ »o izvorno srpskom epskom motivu«, a tragovi štokavštine u pjesmi »upućuju na srpsku podlogu«.³²

Tvrđnje Jagića i Soerensena djelomice su točne, a ipak stvaraju po-metnju i pogrešne predodžbe; poput Miklošiča i oni gledaju na štokavštinu kao na znak srpske nacionalne pripadnosti. Uz to ne razlikuju opći smjer kretanja, migracije pučanstva iz unutrašnjih, dijelom srpskih krajeva — čime su nedvojbeno bile unesene u sjeverna hrvatska područja neke njihove tradicije i utjecaji — od pripadnosti i podrijetla pojedine pjesme. Kraljević Marko postao je već u 16, a osobito u 17. stoljeću junakom hrvatske narodne poezije jednako kao i srpske, pa njegovo ime ne može svjedočiti o pripadnosti ili podrijetlu same P o p e v k e. P o p e v k a je podjednako mogla biti donesena u to područje, kao što je mogla i izvorno ondje nastati na temelju nekih već otprije usvojenih tradicionalnih tema.

Jezična mješavina P o p e v k e pogotovo ne svjedoči o njezinu podrijetlu. Dijalektalna mješavina pjesama iz Frankopanova G a r t l i c a, koju je spomenuo Jagić, najbolje pokazuje da u njima nije riječ o sukcesivnome mijenjanju jezika pojedinačnih pjesama, nego o pjesmama napisanim takvim jezikom.

Jezik P o p e v k e od S v i l o j e v i ć a, dijalektalno izmiješan, izdanak je folklornom tradicijom već oblikovanog jezika što je nastao pod utjecajem posebnoga interdijalekta usmene književnosti: Brozović ga naziva novoštokavska folklorna koinè. Taj folklorni interdijalekt proniče i u nenovoštokavske krajeve, gdje se »u još većoj mjeri funkcionalno specijalizira, dobiva veću autonomiju, djeluje na jezik u folkloru lokalnog značenja«.³³ I baš zbog toga nije opravdano suditi o podrijetlu pojedine narodne pjesme prema njezinu individualnom jeziku. Izvrsno je to već znatno prije bio spoznao G. Gesemann: »Jezik narodnih pesama nije verno ogledalo narodnog govornog jezika (...) Jezik narodnih pesama nije identičan ni sa jezikom Vukovim ni sa običnim narodnim jezikom. Naprotiv, jezik narodnih pesama nije narodni jezik jer je već jedan literarni jezik — iako jezik usmeno stvorene i usmeno predane književnosti (...). Pjesma je uzvišeni i 'vezani' jezik (...), jezik narodnih pesama (...) može se, s pravom, nazvati 'naddijalektičnim' (...), u osnovi je štokavski, ali ga članovi svih dijalekata i poddijalekata često umnožavaju svojim dijalektičkim blagom (...)«. Autor govori dalje o jezičnom utjecaju štokavske narodne pjesme na kajkavskome i čakavskom području kao podlozi za stvaranje njihova naddijalektičnog jezika, a kao primjer za to citira upravo P o p e v k u o d S v i l o j e v i ć a.³⁴

Važnost ovih Brozovićevih i Gesemannovih razmišljanja neprocjenjiva je — i za studij jezika narodne poezije općenito i za oslobađanje od simplificiranih zaključaka po kojima elementi jezika neke pojedinačne narodne pjesme mogu izdvojeno dokazivati njezino podrijetlo. Na-

32) Soerensen, o. c. (v. bilj. 19), str. 22, 24 i 25.

33) Dalibor Brozović, *Standardni jezik*, Zagreb 1970, str. 110.

34) Gerhard Gezeman, *Erlangenski rukopis starih srpskohrvatskih narodnih pesama*, Sr. Karlovci 1925, str. XXII — XXIII.

protiv, jezik *Popevke* upravo u onome obliku u kojemu je ona pribilježena svjedoči da je u času zapisivanja ona već pripadala folklornoj jezičnoj tradiciji svoje domaće sredine.

Razmotrivši siže i jezik *Popevke*, našli smo potvrdu o njezinoj pripadnosti usmenoj književnosti. Potvrda za to krije se i u njezinu formulativnom stilu i posebice u metričko-sintaktičkome modelu, po kojemu je oblikovan stih svake autentične bugarštice. Metričko-sintaktički model takva je shema stiha koja zahtijeva da se stih uvijek popunjava gotovo jednakom jezičnom građom, a izgradila se ta shema dugotrajnim »prosjavanjem i apstrahiranjem iz iskustva«.³⁵

Stih bugarštice ima zbog svoje dužine nekoliko osebujnih metričko-sintaktičkih modela, što ih je utvrdio Alois Schmaus. Popunjavanju stiha služe u bugarštici apozicije, dvostruki epiteti, deminutivi i drugo. U sklopu metričke sheme osobito je česta u bugarštici upotreba davno prošlog vremena, pa i ondje gdje ono ne označuje vremensko prethodnje — što pjesmi ni najmanje ne smeta. U našoj *Popevci* pita car Svilojevića tko je bio junak koji je

prik tabora moga prošal sikuć ljuto mojih Turak,
bil došal do šatora na viteškim konjem,
jedno mlado momče . . .

Radnja iskazana davno prošlim vremenom dogodila se poslije one što je izrečena prošlim vremenom, a ipak ne osjećamo ni najmanju nelogičnost.

Schmaus upozoruje i na model kojim se u bugarštici iskazuje započinjanje govora ili neke radnje; bugarštica je za to izgradila svoje vlastite »pomoćne glagole«: *ići, poći, otići, početi, stati, sjesti*, poslije kojih slijedi infinitiv. Ti se »pomoćni glagoli« lišavaju u pjesmi svoga stvarnog sadržaja. Naša *Popevka* počinje riječima:

Ali side divojka misecu govoriti,
neboga divojka.

I kroz cijelu se *Popevku* gotovo ornamentalno ponavljaju počeci stiha »ali side govoriti«, »ali nasta govoriti« i slično. Ne samo što mi ne pomišljamo da bi tu bila riječ o kakvu sjedenju (što bi doslovno shvaćeno bila smiješna slika), nego je ponavljanje tog početka sugestivno i djeluje kao pjesnički obred, daje tekstu svečanu i oplemenjenu boju. I tako su metričko-sintaktički modeli, pridonoseći potrebnome popunjavanju stiha, u isti mah i osnova za pjesničku izražajnost bugarštice.

Popevka od Svilojevića načinjena je sva od finoga tkiva u tradiciji najboljih bugarštica. Premda se sižejno-tematski podu-

35) Alois Schmaus, *Formula i metričko sintaktički model*. Objavljeno u knjizi: *Usmena književnost* (v. bilj. 11), str. 146. — Oblik *formulativno* čula sam na jednomo usmenom predavanju lingvиста B. Laszloa. Rado ga prihvaćam umjesto dosadašnjeg oblika *formulistično*.

dara s nekoliko prije opisanih deseteračkih epskih pjesama, ona je od njih izričito distancirana. Njezina uvodna motivacija ne služi prikazu epske radnje koja će slijediti:

Ali side divojka misecu govoriti,
neboga divojka:
»Kaži meni, lipi misec, koj dohodiš z istoka,
jesi vidil Carigradu moga mlada Svilojevića,
zaručnika moga?
Je li i sad (u) životu, a da su ga izgubili?«

Ovim je uvodom razbijena epska objektivnost i slušalac se unaprijed emotivno vezuje uz junaka »mlada Svilojevića, zaručnika moga«. Razgovor djevojčin s mjesecom daje pjesmi nestvarnu, mitsku dimenziju. Uvodna je slika pridonijela stvaranju distance od konkretnoga epskog sadržaja. Na taj način ostaje uvod u *Popevci* do kraja prisutan premda nije s radnjom logički povezan i prividno joj nije potreban.

Svilojević je i dalje kao mlad zaručnik nevidljivo utkan u pjesmu; zbog toga gradacija u opisima junakâ, o kojima car propituje Svilojevića, nije utemeljena na sve većem porastu junačke snage, nego na stupnjevanju prema dobi, od starosti prema mladosti: prvi je junak bio Kra-ljević Marko »side brade do pojasa«, drugi je bio Sekula sestričić — »i brki mu do ramena«, a treći, najveći junak bijaše sam Svilojević »jedno momče mlado«.

Pjesmu odlikuje i njezina posebna viteška nota. Dok u epskim varijantama sputanome junaku oslobodi ruke nadnaravna sila ili, rjeđe, njegovi drugovi — ovdje to učine sami Turci:

Što hoćemo zavezana kaurina pogubiti
mlada Svilojevića,
Što bi nam se špotovali i ostali vitezovi?

Ovaj oplemenjeni viteški duh *Popevke* usko povezuje *Popevku* od Svilojevića s ostalim najljepšim bugaršticama, zapisanim na području Dalmacije.

Spomenula bih na kraju da je povijesni poraz Mihajla Szilagyija poslužio kao tema i pjesnicima drugih naroda. O tom događaju, ali sa suprotnoga stajališta, slaveći turskog vojskovođu koji je porazio Szilagyija, pjeva turski pjesnik Suzi Čelebija u svojoj poemi *Knjiga o ratovima Ali-bega Mihaloglie*.³⁶ A u staroj slovačkoj (odnosno češkoj) i mađarskoj literaturi sačuvala su se pučke pjesme o tamnovanju Mihajla Szilagyija, koga zajedno s njegovim drugom oslobodi tamnice careva kći, pa se oni poslije zavade zbog djevojke.³⁷

36) Poema je objavljena uz spomenutu studiju Olesnickoga o Mihajlu Szilagyiju (v. bilj. 13).

37) V. Antun Šimčik, *Rekonstrukcija jedne izgubljene narodne pjesme* (Jurjevićeva nota »Premilo tužita dva Vugra viteza«). »Hrvatska revija«, Zagreb 1941, str. 487—493.

Popevku od Svilojevića nije spjevao Petar Zrinski. Nije sigurno ni to da li ju je osobno on zabilježio. A ipak je upravo Zrinski zaslužan za to što nam se sačuvala ta jedinstvena pjesma. Zrinski je imao sluha za narodnu poeziju. Kako je fino zapazio Josip Škavić, Zrinski u svome Ispivanju, što ga je sam dodao Opsadi, govori o pjesmi i plesu naših ratnika kada opisuje kako je Nikola Šubić Zrinski priredio »veliko gošćenje« u čast pobjednika:

kad jim se možjani od vina stopihu,
tada na sve strani misli odpustihu,
davori zibrani hrvacki djačihu,
hajdučki ples spravni sabljami skrižihu.

Škavić dobro primjećuje da »djaćenje izabranih davorija« nije izumrlo u vojničkom životu ni u 17. stoljeću — o čemu svjedoče i navodi Jurja Križanića, »a u vezi s njim bit će da je i porijeklo pjesme u narodnom stihu 'Popivka o Svilojeviću'.³⁸

Popevka, dakako, nije u direktnoj vezi s gornjim primjerom, ali upravo razumijevanje i interes Petra Zrinskog za sve te »davorije«, »jačke« i »popevke« doveli su do toga da je u dalekome 17. stoljeću Zrinski zabilježio Popevku od Svilojevića, ili ju je tkogod drugi zapisao za njega znajući da će to Petru Zrinskome biti dragocjeno.

A okolnost što se sadržaj Popevke tako neobično poslije prepleo sa sudbinom Zrinskoga, pripada među one čudne igre života koje nam dopuštaju da svojim asocijacijama i dalje dopjevavamo ispjevanu pjesmu.

38) Josip Škavić, *Fragment iz kulturne povijesti XVII stoljeća*. »Hrvatsko ko-
lo«, Zagreb 1950, str. 634.

Zusammenfassung

POPEVKA OD SVILOJEVIĆA (DAS LIED VOM SVILOJEVIĆ) (aus der Hinterlassenschaft Petar Zrinskis)

Diese Abhandlung beleuchtet von mehreren Aspekten ein Volkslied, das in der Hinterlassenschaft Petar Zrinskis (des kroatischen Magnaten, der im Jahre 1671 in Wiener Neustadt hingerichtet worden war) gefunden wurde. Das Lied gehört zu der Gruppe der sog. »Bugarštice« — d. h. der Langzeilenlieder, die sich in Aufzeichnungen aus dem 16. bis 18. Jh. erhalten haben; das Lied handelt von dem bekannten kroatischen und serbischen epischen Helden Mihajlo Svilojević (dem geschichtlichen ungarischen Magnat Szilágyi), von seiner Gefangenschaft im Kerker des türkischen Kaisers, seiner Verurteilung zum Tode und seiner heldenhaften Befreiung. Durch eine Laune des Zufalls hat die »Bugarštica« vom Svilojević eine grosse Ähnlichkeit mit dem Schicksal Zrinskis.

Die »Bugarštica« vom Svilojević fusst auf geschichtlichen Tatsachen aus Szilagyys Leben, aber die Tatsachen wurden auf epische Weise transponiert (der geschichtliche Szilagyí ist im türkischen Kerker hingerichtet worden).

In der Abhandlung wird das Historiat der Veröffentlichungen dieser »Bugarštica«, mit Rücksicht auf die durch sie aufgeworfenen textologischen Fragen, der Betrachtung unterzogen. Des weiteren wird ihre Lage in Beziehung zu anderen »Bugarštica's« erörtert — die alle in Dalmatien aufgezeichnet worden sind, während die *Popevka od Svilojevića* als einzige in nördlichen, festländischen kroatischen Gebieten aufgezeichnet wurde. Speziell wird das Verhältnis zwischen dem realen geschichtlichen Inhalt und dem traditionellen Modell welchem sich dieser Inhalt angepasst hat der Betrachtung unterzogen und auch die Art wie sich das Lied von den geschichtlichen Persönlichkeiten und Begebnissen distanzierte, um sie aufs neue zu erschaffen nach den Bedürfnissen seiner Poetik und seines inneren Gehaltes.

Dem Stoff der *Popevka od Svilojevića* begegnet man auch in einer gewissen Anzahl von später aufgezeichneten zehnsilbigen epischen Liedern (mit den Namen anderer Helden). In der Abhandlung werden diese epischen Lieder mit der *Popevka* verglichen, welche, zum Unterschied von ihnen, balladesken Charakters ist und gleichzeitig ein hohes ausdrucksvolles dichterisches Niveau erreicht hat.

Mittels Analyse der Sprache der *Popevka* und ihres formelhafte Stils, insbesondere des metrisch-syntaktischen Modells, bestrebt die Verfasserin (in Übereinstimmung mit A. Schmaus) zu erweisen, dass diese »Bugarštica«, ebenso wie die »Bugarštica's« im allgemeinen als mündlich-literarische Form bestanden hatten (zum Unterschied von jenen Auffassungen, die den »Bugarštica's« nur eine schriftliche Form der Existenz zuschreiben).

Diese Abhandlung (ebenso wie die Abhandlung von Divna Zečević in diesem Bande) wurde in etwas kürzerer Form auf der Tagung anlässlich des 300-Jahresgedenkens an die Hinrichtung von Petar Zrinski und Frano Krsto Frankopan vorgetragen.

(Übersetzung: *Stjepan Stepanov*)

